

УДК 339.13

ІСТОРИКО-ТЕОРЕТИЧНИЙ АНАЛІЗ ЗМІСТУ ПОНЯТТЯ “ФІНАНСОВА СИСТЕМА”

Світлана Коновал

ЛКА

м. Львів, вул. Туган-Барановського, 10, 79005

Здійснено аналіз економічної суті поняття “фінансова система”, визначено основні підходи до його трактування вітчизняними та зарубіжними науковцями.

Ключові слова: фінансова система, структура фінансової системи, складові компоненти

Фінансова система є вагомим складовим елементом розвитку економіки, від ступеня оптимальності взаємодії між її елементами залежить соціально-економічного розвитку держави. Вона є тим адаптивним механізмом у системі регулювання економіки, спрямованим на забезпечення належного розподілу та перерозподілу фінансових ресурсів з метою сталого економічного розвитку окремих регіонів та держави загалом.

Зауважимо, що проблеми та перспективи розвитку фінансової системи доволі широко висвітлюються у працях вітчизняних вчених, зокрема: Башнянина Г. І., Василюк О. Д., Кірейцева Г., Кудряшова В., Крупки М. І., Мельника В. М., Мельника П. В., Опаріна В. М., Романенка О. Р., Савлука М., Суторміної В., Чернявського О. П. тощо.

За останні роки в Україні з'явилося безліч праць науковців-фінансистів, присвячених “фінансовій системі”, завдяки чому коло наших знань про неї істотно розширено. Однак, серед вчених немає одностайності щодо трактування змісту фінансової системи, а також її структури в Україні. Метою цієї статті є історико-теоретичний аналіз змісту поняття “фінансова система” та визначення основних підходів до його трактування.

У сучасній науковій літературі можна виділити два основні підходи до аналізу поняття “фінансової системи” – комплексний та вузький. Комплексний підхід виходить з того, фінансова система формує фінансову базу для забезпечення виробничого процесу, а також забезпечує розподіл та перерозподіл вартості створеного ВВП між усіма учасниками даного процесу. Вузький підхід до трактування розглядає фінансову систему лише як сукупність інституцій та інститутів, що функціонують у сфері ресурсного забезпечення економіки.

Натомість, у зарубіжній науковій літературі досить поширеним є підхід до аналізу фінансової системи через призму функціонування фінансового ринку. Так, З. Боді та Р. Мертон характеризують фінансову систему як “...сукупність ринків та інших інститутів, що використовуються для укладання фінансових угод, обміну активами і ризиками” [1, с. 38]. Авторами, зокрема, виділяються такі особливості

фінансових систем: по-перше, еволюційний характер фінансової системи, по-друге, національні фінансові системи окремих країн мають свої характерні особливості, по-третє, функції фінансової системи мають більш стабільний характер, ніж склад її інститутів, по-четверте, форми фінансових інститутів логічно випливають з їхніх функцій, і на останок, інновації у фінансовій сфері та конкуренція між окремими інститутами сприяють підвищенню ефективності функціонування фінансової системи.

Дотримуючись даного підходу, аналізує поняття фінансової системи Ф. Мишкін, виділяючи такі головні складові фінансової системи: кредитори, позичальники, фінансові посередники та фінансові ринки. При тому кредиторами і позичальниками можуть бути домогосподарства, підприємства, уряд, іноземці, а фінансовими посередниками виступають банки і небанківські фінансові установи [2].

У такому ж контексті розглядає фінансову систему Г. Габбарт. Зокрема, професор визначає фінансову систему як мережу ринків та інститутів, які є посередниками між заощадниками та позичальниками [3, с. 34]. Звертаючи увагу саме на посередницьку роль фінансової системи, він відмічає, що “як індивідуальний заощадник ви можете й самі знайти потенційних позичальників, проте це буде обтяжливо і витратно”. Окрім того, вчений виділяє три важливі послуги, що їх надає фінансова система: зменшення ризику, ліквідність та інформацію. Він, як і попередні автори, наголошує на динамічності як головній характеристиці фінансової системи, вказуючи, що єдиною її сталою є постійна зміна. Автором, зокрема, акцентується увага на глобалізації фінансової системи в сучасних умовах розвитку економічних відносин.

У свою чергу, К. Макконнелл і С. Брю, досліджуючи дане поняття, визначають складовими фінансової системи федеральну резервну систему, до якої належить 12 національних федеральних банків, які є одночасно і центральними банками (інші країни, як правило, обмежуються одним таким банком), а також комерційні та ощадні установи [4, с. 275]. Таким чином, для наукових праць зарубіжних вчених економістів характерним є підхід до ототожнення фінансової системи з іншими економічними категоріями.

На відміну від вищезначеного підходу, вчені П.Роуз і Д.Фрейзер розглядають фінансову систему досить широко, відносячи до неї мережу фінансових ринків, фінансові інституції, бізнесові структури, фінанси домогосподарств та уряду.

Дещо інше трактування поняття фінансової системи наводиться у працях російських вчених. Так, наприклад, Л. Дробозіна, В. Родіонова визначають фінансову систему як сукупність різних сфер фінансових відносин, в процесі яких створюються і використовуються фонди грошових коштів. У відповідності до цього визначення фінансова система будується за блоками фінансових відносин: централізованих і децентралізованих.

Загальноприйнятим є підхід до визначення змісту фінансової системи через виділення її внутрішньої та організаційної складової. Зокрема, на думку відомого українського вченого економіста В. Опаріна, дану категорію слід розглядати як об'єктивну сукупність відносно відособлених взаємопов'язаних сфер і ланок, що відображають специфічні форми і методи фінансових відносин (змістовий підхід), а з іншої сторони – як сукупність фінансових органів та інституцій, які управляють грошовими потоками (організаційний підхід) [5, с. 88]. На нашу думку, в даному

випадку має місце ототожнення фінансової системи як економічної категорії з фінансовим механізмом, який формується для управління фінансовими потоками в різних галузях і сферах суспільної діяльності.

Такої ж думки притримується автори наукових праць [6, с. 16; 7, с. 21; 8, с. 15], що розглядають фінансову систему як сукупність взаємопов'язаних сфер фінансових відносин, що мають відповідний апарат управління та правове забезпечення. Так, Романенко О. Р. виділяє п'ять сфер фінансових відносин: фінанси суб'єктів господарювання (рівень мікроекономіки); державні фінанси (рівень макроекономіки); міжнародні фінанси (рівень світового господарства); фінансовий ринок; страхування.

Фінансова система О. П. Чернявського, П. В. Мельника і В. М. Мельника визначена як сукупність відносин, на основі яких створюються і використовуються відповідні фонди ресурсів, та система органів, що організують ці відносини. Отже, фінансова система – це сукупність взаємопов'язаних, відносно незалежних елементів, які мають в основі фінансові відносини і відображають специфічні форми та методи обміну, розподілу та перерозподілу сукупного суспільного продукту [8, с. 15]. Авторами до складу фінансової системи віднесено два рівні: макроекономічний (державні фінанси, фінанси суб'єктів господарювання) і міжнародні фінанси (а це рівень світового господарства), а другий рівень включає окремі складові перелічених вище блоків. Проте, ми дотримуємось думки вченого Карліна М., який у своїй праці обґрунтовує недоцільність виділення складової фінансової системи “міжнародні фінанси”, адже в умовах глобалізації фінансова система України повністю входить у світову, а не окремим її елементом [15, С. 44-45]. Також автором вводиться нова категорія як “суспільні фінанси”, що акумулює в собі не лише державні, але й місцеві грошові активи, оскільки, крім держави, участь у вирішенні суспільних питань беруть і територіальні громади, інтереси яких не є адекватними державним, а фінансування суспільних благ здійснюється не лише коштом держави, а й за рахунок акумульованих місцевими громадами коштів.

Таким чином, зазначений підхід передбачає трактування фінансової системи, з одного боку, як сукупність фінансових відносин між різними сферами та ланками економіки, а з іншого – як сукупність інститутів, що регулюють процес розподілу та перерозподілу фінансових ресурсів.

Схожої точки зору дотримується Кириленко О. П., розуміючи під фінансовою системою сукупність окремих сфер фінансових відносин, які пов'язані між собою, їм притаманні централізовані або децентралізовані фонди грошових коштів, є відповідний апарат управління та правове забезпечення [9, с. 17-18]. Таким чином, автором наголошується необхідність правового врегулювання відносин всередині системи.

Дещо інше за своєю суттю подає визначення фінансової системи Л. Безгубенко. Цей автор визначає фінансову систему як сукупність відокремлених, але взаємопов'язаних між собою ланок фінансових відносин, що виникають у різних сферах виробничої та невиробничої діяльності в процесі вартісного розподілу і перерозподілу ВВП та національного доходу з метою формування, розподілу та використання фінансових ресурсів (що здійснюється у фондівій та безфондовій формах при перевазі першої) для задоволення суспільних інтересів і потреб [10, с. 15]. У даному визначенні найбільш повно відображено рух фінансових потоків в межах даної системи.

У своїх працях вчений-економіст Башнянин Г.І. аналізує фінансову систему через призму фінансів домогосподарств, підприємств, а також державних фінансів[11, с. 64]. Виділення такої складової як фінанси домогосподарств є доцільним, враховуючи той факт, що значна частина фінансового капіталу формується у цьому ж секторі.

Василик О.Д., що є прихильником фондової теорії фінансів, наголошує, що фінансова система держави – це різноманітні види фондів, сконцентрованих у її розпорядженні, а також в господарських суб'єктів й інших фінансових інститутів з метою використання економічного і соціального розвитку[12, с. 22]. Він включає до неї державні фінанси, фінанси підприємницьких структур, централізовані та децентралізовані фонди фінансових ресурсів, державний кредит, страхові та резервні фонди, фінансовий ринок, фінанси домогосподарств. До складу фінансового ринку віднесено ринок грошей, кредитних ресурсів, цінних паперів і фінансових послуг. Проте сам фінансовий ринок, який західними вченими ставиться на перше місце, розглядається лише як ланка, що створює та використовує фонди у тих випадках, коли інші ланки фінансової системи не можуть діяти ефективно.

Загальновідомим є підхід до ототожнення фінансової системи з фінансовим механізмом, за допомогою якого здійснюється формування, розподіл і перерозподіл фінансових ресурсів. Такого визначення дотримується М.І. Крупка. У своїй монографії “Фінансово-кредитний механізм інноваційного розвитку економіки України” він стверджує, що “фінансову систему можна розглядати як інфраструктуру різних фінансових інститутів, які здійснюють фінансові операції і одночасно є суб'єктами і об'єктами управління фінансами” [13, с. 52]. Таке визначення фінансової системи веде до ототожнення її з фінансовою інфраструктурою, яка обслуговує об'єктивно наявні грошово-економічні відносини, що виникають між різними господарюючими суб'єктами, ними і державою, населенням; формуванням, розподілом і використанням різних фінансових фондів відповідно з організаційно-правовим їх оформленням, які власне являють собою ні що інше, як фінансову систему.

Вчений-економіст В. П. Кудряшов розглядає фінансову систему як “сукупність фінансових операцій, які проводяться суб'єктами фінансової діяльності з використанням певного фінансово-кредитного механізму” [14, С.15]. Однак, як відомо, фінансові операції – це лише дія відповідного органу, господарського суб'єкта, а сама система має складну структуру з окремих елементів, об'єктів, між якими існує відповідна взаємозалежність і зв'язок. Тим більше, що сам автор до складу фінансової системи відносить не лише фінансові операції, а саме окремі елементи фінансів: “державні фінанси, фінанси недержавних підприємств і установ, фінанси громадян, фінанси спільних підприємств, фінанси закордонних юридичних осіб та інше”.

Загалом у роботах зарубіжних та вітчизняних вчених-економістів спостерігаємо таку тенденцію щодо розуміння цього багатоаспектного поняття (рис. 1).

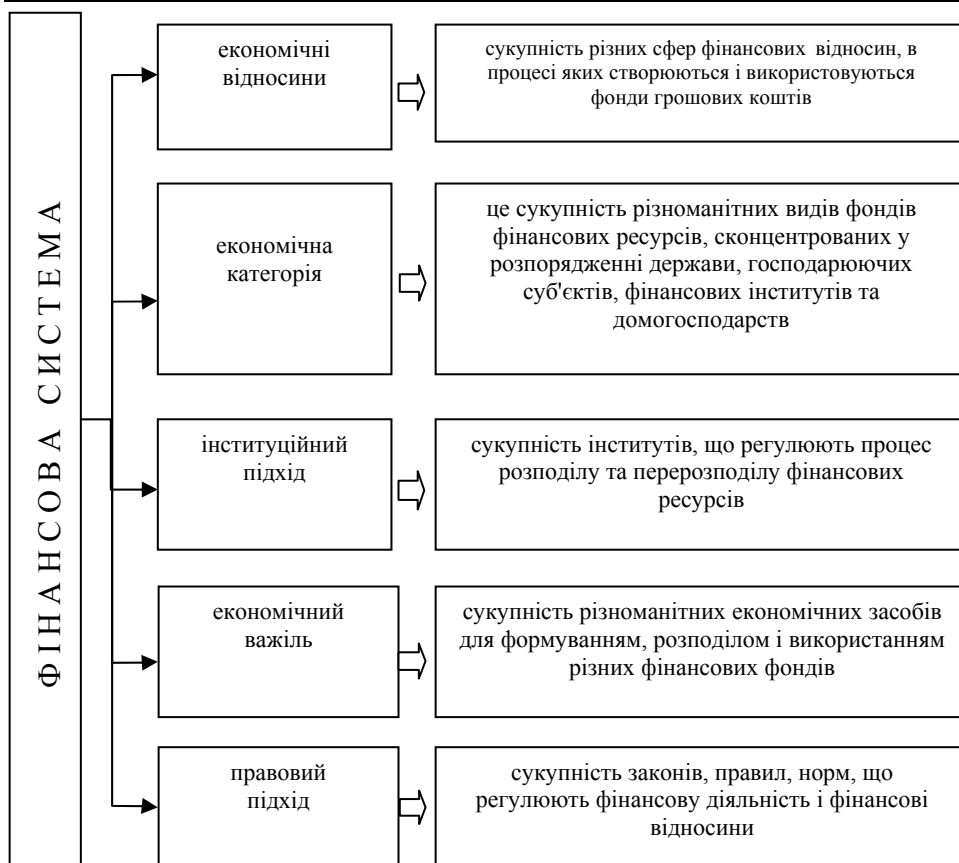

Рис. 1. Підходи до визначення змісту поняття “фінансова система”

Варто відмітити, що в українській науковій літературі фінансова система виводиться далеко за межі фінансових ринків та фінансових інститутів і трактується як сукупність усіх фінансових органів та інститутів, які управляють грошовими потоками.

За такого підходу до фінансової системи включаються не лише ринкові відносини між заощадниками і позичальниками, а й податкові відносини, бюджетне фінансування, внутрішньогосподарські грошові відносини тощо. Це відкриває шлях до включення в організаційну модель фінансової системи України таких органів державного управління, як Міністерство фінансів, Податкова адміністрація, Державне казначейство, Національний банк тощо з закріпленням керівної ролі в цій моделі за Міністерством фінансів та підпорядкуванням управління всієї фінансової системи інтересам бюджету.

На нашу думку, поняття фінансової системи є досить широким за змістом, оскільки включає у себе всю сукупність сфер фінансових відносин, в межах яких формуються, розподіляються та перерозподіляються різноманітні фонди фінансових ресурсів для забезпечення економічного і соціального розвитку,

взаємодія та цілісність яких досягається завдяки відповідному інституційному та організаційно-правовому забезпеченню. Дане поняття слід розглядати як динамічну систему, що постійно вдосконалюється та адаптується до основних завдань соціально-економічного розвитку держави.

Для теорії й практики правильне визначення фінансової системи загалом і окремих її ланок зокрема має важливе значення, оскільки сприяє побудові ефективної фінансової політики, націленої на економічне зростання та поліпшення добробуту населення. Саме ж формування фінансової системи повинно опиратися на науково обгрунтовані положення, що, безперечно, посилять збалансованість фінансових процесів та створить необхідні умови для підвищення рівня керованості економічних процесів країни.

-
1. Боди З. Финансы / З. Боди, Р. Мертон; [пер. с англ.]. – М.: Изд. Дом “Вильямс”, 2000. – 592 с..
 2. Мишкін Ф.С. Економіка грошей, банківської справи і фінансових ризиків/ Мишкін Ф.С.; [пер. з англ.]. – К.: Основи, 1998. – 963 с.
 3. Габбарт Г. Гроші, фінансова система та економіка: підручник / Габбарт Г.; [пер. з англ.]; наук. ред. пер. М. Савлук, Д. Олесевич. – К.: КНЕУ, 2004. – С. 889.
 4. Макконнелл К. Экономикс. Принципы, проблемы, политика / Макконнелл К., Брю С.; [пер. з англ.]. – М.: ИНФРА-М, 2003. – 972 с.
 5. Опарін В.М. Фінансова система України: теоретико-методичні аспекти: [монограф.]/ Опарін В.М. – К.: КНЕУ, 2005. – 239 с.
 6. Фінанси: теоретичні основи/ [за ред. М.В. Грінчиної, В.Б. Захожая]. – К., 2002. – 286 с.
 7. Романенко О.Р. Фінанси: [підруч.] / . Романенко О.Р. – К. Центр навчальної літератури, 2004. – 312 с.
 8. Теорія фінансів: навч. посіб. / [за заг. ред. О. П. Чернявського, П. В. Мельника, В. М. Мельника]. – К.: ДІА, 2000. – 235 с.
 9. Кириленко О. П. Фінанси (теорія та вітчизняна практика): [навч. посіб.] / Кириленко О. П. – Тернопіль: Астон, 2002. – с. 212
 10. Безгубенко Л. Фінансова система України в умовах перехідного етапу/ Безгубенко Л. // Фінанси України. – 1998, № 9. – С. 15-19.
 11. Башнянин Г. І. Фінансові системи в економіці держави / Башнянин Г. І. // Фінанси України. – 1999. – № 10. – С. 51-55.
 12. Василик ОД. Теорія фінансів: [підруч.] / Василик ОД. – К.: НІОС, 2000. – 416 с.
 13. Крупка М.І. Фінансово-кредитний механізм інноваційного розвитку економіки України : [Монографія.] – Львів: Вид. центр ЛНУ імені І.Франка, 2001. – 608 с.
 14. Кудряшов, В.П. Фінанси : [навч. посіб.] / В. П. Кудряшов. – Херсон: Олді-плюс, 2002. – 352 с.
 15. Карлін М. Суть, структура, функції суспільних фінансів та їхнє місце в фінансовій системі України / Карлін М. // Формування ринкової економіки України. – Вип. 19. – 2009. – С. 44–49
 16. Финансы / [В. М. Родионова, Ю. А. Вавилов, Л. И. Гончаренко и др.]; под ред. В. М. Родионовой. – М.: Финансы и статистика, 1994. – 432с.

**THE HISTORICAL AND THEORETICAL ANALYSIS OF THE TERM
“FINANCIAL SYSTEM”**

Konoval Svitlana¹

¹LKA

The analysis of the economic merits of the concept of “financial system”, outlines the main approaches to its treatment of own and foreign researchers.

Key words: financial system, financial system structure, components

**ІСТОРИКО-ТЕОРЕТИЧЕСКИЙ АНАЛИЗ СОДЕРЖАНИЯ ПОНЯТИЯ
“ФИНАНСОВАЯ СИСТЕМА”**

Коновал Светлана¹

¹LKA

Осуществлен анализ экономической сущности понятия “финансовая система”, определены главные подходы к его трактовке отечественными и зарубежными учеными.

Ключевые слова: финансовая система, структура финансовой системы, компоненты